

Список літератури

1. Карабан, В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури [Текст]. В 2-х ч. Ч. 1. / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 271 с.
2. Карабан, В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури [Текст]. В 2-х ч. Ч. 2. / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 302 с.
3. Корунець, І. В. Теорія та практика перекладу [Текст] / І. В. Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 446 с.
4. Ніколаєва, С. Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах [Текст]: підручник / С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2007. – 320 с.
5. Чередниченко, О. І. Теорія і практика перекладу [Текст] / О. І. Чередниченко. – К. : Либідь, 2005. – 370 с.
6. Левицкая, Т. Р. Теория и практика перевода [Текст] / Т. Р. Левицкая, А. М. Фиттерман. – М. : Изд. лит-ры на ин. яз., 2003. – 263 с.
7. Черноватий, Л. М. Психолінгвістичні основи теорії педагогічної граматики [Текст] / Л. М. Черноватий. – Х. : Основа, 2006. – 245 с.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.
© А.О. Колесник, Т.В. Грабар, 2009.

УДК 81'253: 81'243

І.І. Ков'ях, ст. викл.

СТУПІНЬ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ВІДХИЛЕННІ ВІД НОРМАТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ РОЗМОВНОЇ МОВИ

Розглянуто загальнотеоретичні питання мовної норми, що є суттєвими для викладання іноземної мови, і проблема толерантності, тобто терплячого відношення до порушень норми, відступлень від неї.

Рассмотрены общетеоретические вопросы языковой нормы, существенные для преподавания иностранного языка, и проблемы толерантности, то есть терпимого отношения к нарушениям нормы, отступлениям от нее.

The article examines the general theoretical questions of the language norm essential to foreign language teaching, and problems of tolerance, i.e. of tolerant attitude towards violations of the standard language use, deviations from it.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У останні два десятиліття, що пройшли під знаком інтересу до досліджень структури мови, лінгвісти, а слід за ними і методисти підкреслювали важливість структурно-систематичного підходу до вивчення мови. Тим часом, чим далі розвивалися дослідження мовної структури, тим більше лінгвісти наближалися до проблеми граматичності, або прийнятності, мовних фактів, тобто по суті справи, до проблеми норми мови. З

іншого боку, аналіз помилок, які роблять студенти, демонструє, що велика частина цих помилок припадає на явища, які відносяться саме до системи мови. При вивченні рідної мови переважна більшість помилок є помилками нормативного характеру. Помилки в іноземній мові, в більшості своїй, також відносяться до норми. Такими є помилки у формах відмін і відмінювань, нерідко у вживанні дієслів, в узгодженні, словосполученнях, у порядку слів і багато ін. Численні орфографічні неправильності відносяться до області норми, а не до самої графічної системи мови.

Не випадково останнім часом проблеми мовної норми привертають все більшу увагу як лінгвістів-теоретиків, так і фахівців викладання мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час проведеного аналізу останніх досліджень і публікацій було відмічено, що, не дивлячись на досить великий об'єм праць стосовно загальної проблеми, вона має незмінну актуальність як для вчених лінгвістів, так і для практичних викладачів у розрізі неоднозначності терміну «норма», як і багатьох інших лінгвістичних термінів [1,2,5]. Щодо аспекту конкретних припушень у використанні форм розмовної іноземної, він постійно розглядається у низці праць під новим кутом з точки зору рівня та безпосередніх завдань навчання студентів [5].

Мета та завдання статті. Мета статті – розглянути та описати допустимий ступінь відхилень від нормативного вживання іноземної мови, співвідношення норми і толерантності до неї, що має прямий вплив на ступінь ефективності викладання іноземної мови і оволодіння знань студентами.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному мовознавстві розрізняють два основні аспекти поняття мовної норми – об'єктивну мовну норму, загальноприйнятую в даному колективі форму мовних засобів, і оцінну, аксиологічну норму, яка встановлює правильність або неправильність об'єктивних норм, що змагаються. Цій відмінності у загальних рисах відповідає розрізнення описової (об'єктивної) і приписуючої (суб'єктивної) норм. З цієї відмінністю, по суті справи, співвідносні поняття норми і її кодифікування.

Норма-1, або об'єктивна (дескриптивна) норма, – поняття, співвідношуване з поняттями системи, структури і узуса мови.

Норма-2, або приписуюча (прескриптивна) норма, яка полягає в тому, що одна з норм, що надаються нормою-1, виступає як зразкова в даній ситуації. У основі цієї норми лежить свідоме втручання людей в свою мову. І нарешті, норма-3 розробляється стилістикою як зразок використання мовних засобів.

Відмінність між двома основними аспектами поняття норми можна проілюструвати наступним прикладом. У літературній англійській мові для вираження змісту «Що ти зробив?», «Ти що зробив?», «А ти зробив що?» рекомендується конструкція з інверсією “What have you done?”. Проте, якщо спробувати обійтися без інверсії можна отримати низку словопорядків: (1) “You did what?”, (2) “You’ve done what?”, (3) “You what done?”, (4) “You what did?”. Перший і другий принципово можливі в англійській мові, і відмінність полягає в тому, що з відповідною інтонацією вони можуть використовуватися в розмовній мові, характерній для невимушеної обстановки, хоча вони близькі до просторіччя. Обидва вони можуть відповідати об’єктивній мовній нормі і отримують оцінку в аспекті аксиологічної норми. Третій же та четвертий словопорядок взагалі неможливі в англійській мові, не будуть використані жодним носієм мови, їх вживання є грубим порушенням об’єктивної норми англійської мови. Зупинимось детальніше на проблемах, що виникають у зв’язку з об’єктивною нормою. Поняття об’єктивної норми співвідноситься з поняттями системи і структури мови. Система – сукупність елементів даного мовного рівня, зв’язаних між собою певними стосунками, функціональними опозиціями, структура – відношення елементів різних рівнів і планів (наприклад, плану що означає і того, що означається). Норма – загальноприйняті реалізації елементів системи (структури), закріплена форма елементів, що протиставляються. Наприклад, місце прямого і непрямого доповнень, виражених іменником, в англійській мові відноситься до системи: можна вибрати розташування, при якому зміниться зміст вислову, переміститься логічний наголос. Наприклад, «He brought his son some food» (логічний наголос припадає на непряме доповнення) і «He brought some food to his son» (логічний наголос припадає на пряме доповнення). Зазвичай відзначають, що система/структура і норма є різними рівнями абстракції в організації мови. Система і структура відображають вищий рівень абстракції, оскільки відволікаються від відмінностей, істотних на рівні норми. Наголошується також, що норма ширша, ніж система, оскільки містить більшу кількість різних рис. Наприклад, в російській фонологічній системі є лише фонема [э], в нормативних реалізаціях вона доповнюється ознакою відкритості/закритості: «этот» (відкрите [э]) і «дети» (закрите [э]). У французькій мові є одна фонема [к], яка в мові може доповнюватися ознакою палаталізації (наприклад, в “caɲ”).

Як в теоретичному, так і в практичному аспекті особливої важливості набуває розгляд системи і норми в плані вибору. З цієї точки зору розрізняються поняття: система/структура – норма мови – узус

(норма мови) – індивідуальне мовлення. Вони визначаються типами вибору, які, у свою чергу, характеризуються трьома параметрами: значущість/незначущість, вільність/невільність, індивідуальність/неіндивідуальність вибору. Свобода вибору означає можливість заміщення даного елемента іншим, що входить в той же клас. Значущість вибору означає, що заміна елемента призводить до зміни змісту вислову. Значущий і вільний вибір лежить в основі функціональних опозицій і, отже, системи мови. Невільний і незначущий вибір означає, що в даному випадку здійснюється лише одна з можливостей, що допускаються системою, він обумовлює норму мови. Вільний незначимий вибір можливий між формами, рівно допустимою системою і нормою, що мають при цьому однакове значення або функціональне навантаження. Цей вибір, що відноситься до сфери користування мовою, а не до її організації, може носити індивідуальний і неіндивідуальний характер.

Відмінності між двома нормами – об'єктивною і аксіологічною – є істотними для викладання, а також для роботи з інформантами – носіями мови. У першому випадку ставиться запитання: чи можна так взагалі сказати даною мовою? У другому: чи добре так сказати в даному випадку, в даній ситуації? Нерідко мовний факт, прийнятний в плані об'єктивної норми, не виходить за межі граматичних можливостей мови, є неприйнятним в аспекті аксіологічному. Аксіологічна норма має велике значення при відборі матеріалу для навчання. Вона ставить питання про те, які факти мови з точки зору їх стилістичного рівня слід вводити в викладання, чи слід, наприклад, давати студентам явища, властиві розмовній мові, або просторіччю, або, навпаки, «високому стилю».

Висновки. Полегшення володіння нормою може йти дорогою толерантності, тобто терпимості до її порушення. У цьому випадку кодифікатори не втручаються в норму, не змінюють її, а лише пропонують не брати до уваги ті або інші відступи від неї.

Можна виділити три типи толерантності, які в цілому відповідають явищам системи, диспозитивної і імперативної норми.

1. Об'єктивна толерантність по відношенню до незначних розбіжностей в значенні форм і слів. Тут ми маємо справу з явищами мовної системи. Але оскільки відмінності на семантичному рівні між даними формами незначні, то ними нехтують. Схематично це можна представити так: у мові є Форма-1, що виражає Зміст-1, і Форма-2, що виражає Зміст-2. Оскільки відмінність між З-1 і З-2 малоістотна для комунікації, допускається вживання обох форм для вираження обох змістів.

2. Об'єктивна толерантність при розбіжності в самій нормі. У даному випадку ми маємо справу з диспозитивною нормою, такою, що однаково допускає два варіанти: Ф-1, Ф-2 виражають один і той же зміст З.

3. Суб'єктивна толерантність, коли має місце реальне порушення певних явищ імперативної норми, але ми як би «проходимо повз», не помічаємо цього порушення. В цьому випадку в мові є фактично лише одне відношення: Ф-1 – З-1, але ми допускаємо і утворення іншого відношення : Ф-2 – З-2.

Слід підкреслити, що допущення толерантності не відмінюють існуючих правил, які продовжують фігурувати в словниках і граматиках, викладатися студентам, але лише дозволяють не враховувати відповідні помилки. В більшості випадків в допущеннях фіксуються вже існуючі коливання, в інших правило про допущення сформульовано недостатньо точно, інколи їм важко користуватися. Та все ж ці положення полегшують користування правилами на практичному розмовному рівні, що пробиває пролом у суворості норм і відкидає пуристичний підхід до мови.

При вивченні іноземної мови необхідно продумати правила толерантності, які повинні визначатися рівнем і завданнями навчання. Підкреслимо на закінчення, що не дивлячись на те, що толерантність є одним з істотних способів полегшити засвоєння складної і примхливої норми мови, що вивчається, вона зовсім не означає «лаксізма» – всепрощаючого пропущення будь-якої помилки в мові.

Список літератури

1. Ярцева В. Н. Лингвистический энциклопедический словарь [Текст] / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990.- 685 с.
2. Achkasova T. D. Cultural and Language Norm as Means of Organization of Information [Text] / T. D. Achkasova // International Language Journal. – 2006.
3. Gerritsen, T. Stolen [Text] / T. Gerritsen. – Richmond : MIRA Books, 2008. – 330 p.
4. Grisham, J. The King of Torts [Text] / J. Grisham. – London : BCA, 2003. – 376 p.
5. Rey A. Usages, jugements et preprescriptions linguistiques [Text] / A. Rey // Langue française. – 2002. – № 16.
6. Robertson, J. The Testament of Gideon Mack [Text] / J. Robertson. – London : Penguin Books, 2007. – 387 p.
7. Walters, M. The Devil's Feather [Text] / M. Walters. – London : BCA, 2005.– 357 p.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.
© І.І. Ков'ях, 2009.